

Hoeveel ongelijkheid kan onze democratie verdragen?

Bij veel burgers, vooral onder laagopgeleiden, heerst onbehagen over hun geringe invloed op de koers van de overheid en samenleving. Er is een verregaande democratisering van overheid en samenleving nodig om te voorkomen dat burgers afhaken. In de kern gaat het om de verheffing van kansarme mensen tot gelijkwaardige burgers.

Er is sprake van een ingrijpende ontwikkeling die de kwaliteit van onze democratie geleidelijk aantast. Namelijk het ontstaan van een nieuwe klassensamenleving op basis van opleidingsniveau. Hoog- en laagopgeleiden verschillen steeds meer van elkaar in culturele voorkeuren, media-gebruik, politieke opvattingen en stemgedrag. De kloven worden dieper tussen, aan de ene kant, mensen die kansen zien in de ontwikkelingen in de samenleving (globalisering, multiculturele samenleving) en, aan de andere kant, mensen die vooral de nadelen ervaren. Voorbeelden zijn er te over, in het onderwijs, de economie en de politiek.

In het onderwijs is sprake van een toenemende ongelijkheid van kansen, met onder meer het verdwijnen van de brede schoolgemeenschappen, de vooroordelen bij leraren ten gunste van kinderen uit hogere sociale klassen en de afschaffing van de studiefinanciering. Op economisch gebied hebben vooral lager opgeleiden als gevolg van de flexibilisering van de arbeidscontracten steeds minder vaste contracten. Daardoor hebben ze minder kansen om een zelfstandig bestaan op te bouwen. De vermogens van hoogopgeleiden zijn in de afgelopen jaren sterk toegenomen, de inkomens van gewone burgers stegen nauwelijks. De toenemende sociale en economische

ongelijkheden dragen eraan bij dat hoogopgeleiden een veel grotere invloed hebben op de politieke agenda. De waarden, tradities en zorgen van laagopgeleiden worden genegeerd of gebagatelliseerd. Het genderneutrale toilet krijgt soms meer aandacht dan de kansarme situaties waarin mensen moeten leven.

Onbehagen

Het is dan ook geen wonder dat groepen laagopgeleide burgers ontevreden zijn met de koers van de samenleving en de overheid. Een zorgelijke ontwikkeling, want een democratie vereist een minimum aan wederzijds vertrouwen en gelijkheid. Echter, er zijn aanwijzingen dat burgers met een lage(re) opleiding zich verzetten tegen deze toenemende ongelijkheden en hun democratische rechten op gelijkwaardig burgerschap opeisen. Uit de verkiezingsuitslagen blijkt bijvoorbeeld dat zij nadrukkelijker stemmen op politieke partijen die naar hun mening krachtig hun zorgen en belangen verwoorden (PVV en SP). Uit onderzoeken blijkt dat zij veel meer dan hoogopgeleiden voorstander zijn van referenda. De opkomst van sociale media als Facebook biedt hun de gelegenheid zich meer te manifesteren in het publieke debat, bijvoorbeeld over een culturele kwestie als Zwarte Piet. Bovenal nemen gewone burgers in hun dagelijkse leven meer verantwoordelijkheid op zich voor de inrichting van de

**EEN PLEIDOOI
VOOR
DEMOCRATISERING
VAN
MAATSCHAPPIJ
EN OVERHEID**

publieke ruimte. Vooral uit de oprichting van buurt- en zorgcoöperaties blijkt een toenemende burgerzin, een verantwoordelijkheidsgevoel voor de toekomst van het dorp of voor oudere bewoners die in de eigen wijk willen blijven wonen. In deze nieuwe initiatieven nemen niet altijd academisch opgeleiden het voortouw; er is vaak sprake van een mengeling van burgers met verschillende achtergronden.

Herleving

Deze eerste aanzetten tot democratisch burgerschap verdienen krachtige ondersteuning. Onder democratisch burgerschap wordt verstaan: het als gelijkwaardig lid van de samenleving op democratische manieren (via publiek debat en met een democratische gezindheid) invloed uitoefenen. Invloed in de doe-democratie van burgerinitiatieven, in de maatschappelijke democratie van participatie in welzijns- en zorginstellingen, en in de representatieve democratie van politieke organen als de gemeenteraad. Vanuit drie principes en daarbij behorende praktische maatregelen kan het democratisch burgerschap worden versterkt.

Bestaansveiligheid vergroten

De (economische, sociale, psychologische) bestaansveiligheid van burgers dient vergroot te worden. Om te beginnen moeten er meer scholingskansen

komen voor kinderen uit kansarme milieus. Bijvoorbeeld door begeleiding van ouders in de schoolkeuze van hun kind, het stimuleren van brede brugklassen en het vergroten van (digitale) geletterdheid. Op het gebied van arbeid zullen meer vaste arbeidscontracten tot meer bestaansveiligheid leiden. Verder dienen basisvoorzieningen op het gebied van onderwijs en zorg voor iedereen, zonder eigen bijdrage, toegankelijk te zijn. Belangrijk is een realistisch overheidsbeleid dat, bijvoorbeeld door het aanbieden van minumpakketten, rekening houdt met de verschillende capaciteiten in zelfredzaamheid van burgers. Lichte ondersteuning in het dagelijks leven dient beschikbaar te zijn, bijvoorbeeld via onafhankelijke cliëntondersteuning. Via het invoeren van een integraal persoonsgebonden budget over alle relevante levensgebieden kunnen mensen zelf bepalen bij welke organisaties zij zorg inkopen. Uiteindelijk biedt een basisinkomen een minimum aan materiële veiligheid.

Kortom, bij het vergroten van bestaansveiligheid dienen er als het ware nieuwe zekerheden te komen die de regelingen van de verzorgingsstaat verder ontwikkelen

Democratische spelregels verbeteren

De spelregels van het democratisch systeem dienen zodanig aangepast te worden dat ook lager opgeleiden kunnen meedoen in het debat over en de invulling van de samenleving. Denk aan flexibele vormen van raadpleging zoals informele gesprekken in de eigen leefomgeving, wijkbezoeken en (digitale) peilingen. Via gelote burgerraden kan een beroep worden gedaan op de burgerzin van in principe alle burgers. Burgeradviesraden kunnen de kwaliteit van de participatie van burgers bewaken en stimuleren, zowel op lokaal als op regionaal niveau. Ook is meer invloed mogelijk van cliënten op het beleid van welzijns- en zorginstellingen en van wijkbewoners op het functioneren van sociale wijkteams. Wijkbewoners kunnen bijvoorbeeld een rol spelen in de benoeming van de medewerkers, het opstellen van het wijkplan en het evalueren van het functioneren van de wijkteams. En burgerinitiatieven verdienen meer ruimte via het Right to Challenge, het recht van burgers om de gemeente uit te dagen als zij denken gemeenschapsdiensten (zoals groenonderhoud en dagbesteding) beter, efficiënter en goedkoper te kunnen uitvoeren. In al die gevallen is goede ondersteuning,

met informatie, scenario's, werkwijzen en begeleiding, nodig.

Invloedcompetenties versterken

Burgers hebben competenties nodig om hun eigen leven te kunnen inrichten en de koers van de samenleving mede te kunnen bepalen. Daartoe dient het burgerschaps- onderwijs, dat nu heel globale doelen kent (zoals tegengaan van discriminatie en radicalisering en kennis van de democratie), een praktischer invulling te krijgen waarin meer van de concrete leefsituatie van de jongeren wordt uitgegaan. In 'democratische werkplaatsen' (scholen, maar ook bedrijven en politieke partijen) kunnen zij democratisch burgerschap aanleren, zoals: verplaatsing in de ander, bereidheid om de eigen opvatting ter discussie te stellen, de eigen mening kunnen verwoorden, wellevendheid in de omgang met andersdenkenden, gezamenlijk zoeken naar oplossingen. Bovenal is een herwaardering nodig van wat maatschappelijk verdienstelijk is: is een marketingdeskundige maatschappelijk gezien nuttiger dan een vuilnisman? Het is in ieder geval wenselijk mensen die veel bijdragen aan de samenleving, zoals leraren, verpleegkundigen en politiemensen, meer te waarderen.

Gelijkwaardig

Toenemende ongelijkheden tussen groepen burgers tasten gelijkwaardig burgerschap en de kwaliteit van de democratie aan. Werkelijke democratisering kan niet zonder vermindering van de economische en sociale ongelijkheid en nieuwe vormen van democratie. Burgers die zich, als gevolg van beperkingen, afkomst of lagere opleiding minder kunnen redden, verdienen een democratisering van overheid en maatschappij. Dankzij die democratisering zullen zij meer in staat zijn tot gelijkwaardig burgerschap.

Henk Beltman houdt zich bezig met burgerparticipatie en de inbreng van kwetsbare burgers in het bijzonder. Hij is gepromoveerd op de geschiedenis van de verstandelijk gehandicaptenzorg en is werkzaam bij Zorgbelang Inclusief.

Dit artikel is gebaseerd op zijn essay *Democratisch burgerschap, pleidooi voor democratisering van maatschappij en overheid*. In deze publicatie worden de begrippen 'burgerschap' en 'democratie' nader omschreven, relevante maatschappelijke en politieke ontwikkelingen geanalyseerd en de drie principes van democratisch burgerschap uitgewerkt. De publicatie is te verkrijgen via <https://www.heelenederlandleest.nl/democratisch-burgerschap.html>.

